

leginkább a verseiben láthatjuk viszont. *A készlet* című 2007-ben megjelent kötet címéből megjelenésekor kihallhattuk a készlet teljes jelentéspalettáját. Most ezek a jelentések elmélyültek, e pillanatban sötétebb árnyalatokat öltöttek, halk zengésük még gazdagabb lett. E kötet egyik szonettjében, az *Illúzióban* írta Bárdos László:

Vagy néma út leszek, tűrő kifejlés,
ezer zökkenőre lágy visszacsengés,
zárt elégtétel, benső jutalom.

S bár a léptem most percről percre moccan,
akkorra a pályák kidolgozottan
nyúlnak mögém: mindenem megkaptam.

Bárdos László jelenléte mindig ilyen lágy visszacsengés volt számunkra is. Évei, minden napja a zökkenőkkel együtt ilyen kidolgozott pályát írtak le számunkra is. Talán mégsem mértük, mérhettük fel pontosan annak értékét, hogy éveiben, a kidolgozottságnak e ritka nemességében osztozhattunk vele. Az emlékezés hangját most még nem találjuk, szinte szótlanná tesz a megrendülés, de a köszönet szavát, ha későn is, jól esik kimondani. Isten Veled, barátunk. Isten Veled, Laci.

Schein Gábor

Szegedy-Maszák Mihály (1943–2016)

Meggörnyedt, lesóványodott, valahogy összement. Telefonhangja a gyógyszerek miatt elmosódottá vált.

A koporsó kicsi volt. Mintha könnyű is lett volna.

*

Korunknak bizonyára legnagyobb magyar irodalomtörténésze, akinek jelentősége csak a régi mesterekével mérhető. Válogatott munkáit ugyanúgy életmű-sorozatban jelentetik meg, ahogy a legsikeresebb írókéit. Eddig hét kötet jött ki, és még számos várható. A sorozat a szerző elhatározása folytán nem tartalmazza az ifjúkori műveket – politikai szempontból viszont az életműnek egyetlenegy szégyellnivaló eleme sincs, szemben nem kevés kortársának munkásságával. Irodalomtörténeti nagyságának összetevőit tanulmányokban fogják elemezni; most hadd essék szó a jellemről.

Jól használható a szerzőnek az utóbbi kétszáz év magyar irodalmára kidolgozott, nyelvi alapú nemzetmeghatározása, amelyet az Aurora (1825) előtti századok irodalmára is bizvást érvényesíthetünk, ha a „magyar nyelv” kifejezést a „Magyarország nyelvei” kifejezéssel helyettesítjük. A jellem ott ismerszik meg, hogy a szóban forgó meghatározás politikailag felhasználhatatlan. A hatalmasok Szegedy-Maszák Mihály műveivel sem a megszállás alatt, sem azóta nem tudtak mit kezdeni.

Nagyság (és önbizalom) jele, hogy az előadásmód világos, a gondolatmenet átlátszó. Neki is volt, mint minden pályatársának, tanulmányírói modora, de ez a modor nála, Kosztolányival szólván, „jóízű”. Kosztolányi hatására egy idő (talán 1978?) óta még az idegen szavakat is kerülte; fogalmazásmódja udvariasan a megértés segítségére siet. Tanulmányai rendre tételmondattal kezdődnek; ennek alátámasztása maga a tanulmány. Ifjúkori remekének, *A lejtőn* elemzésének elején mindjárt vagy fél tucat tételt olvasunk, ráadásul olyanokat, amelyek némelyike ma is merészen hangzik.¹ A tanulmányírói poétika e műfogását Németh G. Béla bírálata nyomán alakította ki: „azt mondta: így a brabanti csipkeverésről is lehet értekezni. Azt tanácsolta: tegyek olyan állításokat, amelyeknek lesz visszhangja. Elemzésemet megfejeltem egy bevezetéssel. Ez váltotta ki a Népszabadság indulatát: a kötetet az a vád érte, hogy kétségbe vonja nemzeti értékeinket”.²

Nem tartotta magát különösebben bátor embernek, kerülte a konfliktusokat, de ez az értekezői modor minden olvasója előtt leleplezte hatalmat nem tisztelő, szabad gondolkodását. Azok előtt is, akiktől, úgy vélte, függött: „Megtapasztaltam gyakran

¹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Az átlényegített dal. A lejtőn = Az el nem ért bizonyosság. Elemzések Arany lírájának első szakaszából*, szerk. NÉMETH G. Béla, Akadémiai, Budapest, 1972, 293–294.

² SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Értelmiségi csoportosulások kísérletei a magyar kultúra átalakítására a XX. század utolsó harmadában = Uő., Jelen a múltban, múlt a jelenben*, Kalligram, Pozsony, 2016, 311.

azt, hogy ha két oldal van, akkor mind a két oldal utál”.³ A polgár viszolygott a botránnytól, a tanulmányíró viszont a legbátrabbak közé tartozott. Méltó tanítványa volt mestereinek: az Eötvös Collegium hajdan kirúgott két volt diákjának, Hankiss Elemérnek és Németh G. Bélának.

*

Végtelenül szerencsés ember, aki, mint ő, úgy öregedhet meg, hogy családi béke veszi körül. Felesége, aki maga is elismert kutató, saját pályafutását alárendelte az övének, jobban szerette őt, mint önmagát. Fia és két lánya édes unokákkal ajándékozták meg.

Megkapott minden megbecsülést. Az ELTE és az Indiana University tanára volt, évtizedek óta akadémikus, nemzetközi irodalomtudományi egyesületek tisztségviselője, tanszékek és egyéb testületek vezetője, díjak és kitüntetések jutalmazottja.

Mindene megvolt, pontosabban meglelt. Kitartó erőfeszítéssel, példaszerű, „protestáns” (Max Weberrel ő vélte így) munkaerővel visszazerezte hűvösvölgyi családi házukat. A szép kertben egy második házat is építettek, s így együtt lakhatott „maradékaival” (Esterházy). Elérte, amire Arany törekedett („Egy kis független nyugalom, / Melyben a dal megfoghat, / S hogy megint ültessek, oltsak”).

A házban régi Szegedy-Maszák nagy becsben tartott holmijai. Fali-, asztali és állóórák, amelyeknek felhúzása külön projekt volt. Családi portrék, művészösök festményei, szemrevaló műtárgyak – és néhány osztályon felüli, súlyos remekmű. Nemrég restaurált szalon-hangversenyongora, hozzá páratartalom-mérő. Brit hangszó, elektroncsöves erősítő. A könyvtár kötetei a hetvenes évek elején valami rejtélyes okból még mind be voltak burkolva csomagolópapírba, így adataikat gerincükről leolvasni nem lehetett. Az újabb beszerzések már nem kerültek boríték, és mára a régiék legtöbbször is lekopott.

Itt élt, itt hozta létre műveit.

*

Immár a végtelenségig finomodtak a közvetítő eszközök, amelyeknek segítségével látványokhoz vagy hangélményekhez juthat a műélvező. Japánban több száz éves rózsafából készítenek lemezes fényképezőgépet. Némely eszközöket műtárgyaknak kijáró kultusz övez. Akár a befogadó személyre is gondolhatunk úgy, mint egy tárgyra, mint a közvetítőlánc utolsó láncszemére, afféle végső felfogóernyőre, mert befogadóból is elképzelhető többféle annak függvényében, hogy az illető a beérkező élmények nyomán mire jut. Szegedy-Maszák Mihály, miközben nekünk írt, voltaképpen egész életében önmagán dolgozott. A legmagasabb művészet igényeinek megfelelő, hivatásos műélvezővé alakult. Amit létrehozott, annyira tökéletes, hogy leutánozhatatlan.

Most ne a műre, hanem az emberre gondoljunk. Ne irodalomtörténeti munkásságára, bármily hatalmas az (főleg, ha tekintetbe vesszük, hogy e nyelvi korlátokat alig ismerő munkásság általunk kevésbé számon tartott, jelentékeny része nem a magyar, hanem az angol nyelvű irodalommal foglalkozik). Gondoljunk az irodalomtörténetész-

³ KÁROLYI Csaba, „Amit én csináltam, az megőrzése valaminek”. Szegedy-Maszák Mihállyal beszélget Károlyi Csaba, *Élet és Irodalom* 2016. július 15., 28. sz.

nek az irodalomhoz való közvetlen, szinte testi viszonyára. Hajlamos volt saját mesterségét, az irodalomtudományt is az irodalom részének felfogni. Íróbarátai figyeltek szavára. Arca, hajviselete, a hetvenes években is már gyakran zakós-nyakkendő megjelenése szintén irodalmi volt. Ugyan nem Kosztolányi-feje volt, hanem Ady-feje.

A zenével és a képzőművészettel ugyanúgy volt, mint az irodalommal. Nem megközelítenie kellett őket, szakember módjára, hanem ezek is eleve az övéi voltak. Gyermekkorában zongoraművésznek készült, és messzire jutott. Apja, Szegedy-Maszák György absztrakt festő volt, szép akvarelleket és tusrajzokat alkotott, persze minden elismerés nélkül. Szegedy-Maszák Mihály eleve benne élt minden művészeti ágban.

Estztikai viszonya alapvetőbb és természetesebb volt, mint legtöbb szakértésé, és ez némelyekből elismerést, másokból irigységet váltott ki. Zenerajongóként meghallgathatjuk Kocsis Zoltán játékát, de aligha kaphatnánk tőle tanácsot saját zongorázásunkkal kapcsolatban.⁴ Gazdag műgyűjtőként hozzájuthatnánk kivételes jelentőségű festményekhez, azt azonban aligha érhetnők el (ragozás! látod?), hogy ezek már születésünk előtt falunkon függenek. (A szóban forgó döbbenetes képek ráadásul – Szegedy-Maszák Vera és Kosztká István házassága révén – rokoni alapon kerültek oda.)⁵

Az eleve művészi pályára szánt kislányból felnőttkorára is megmaradt csillapíthatatlan kíváncsisága, amely kielégíthetetlen művészetigényé alakult. Ezért lett a művészet tudósa. A tudomány egyetlen mozgója a gyermeki kíváncsiság. És ezért alakult ki a tudós belső magányossága, az áttörhetetlen fal a többiek és öközte. A legképrázatosabb csodagyerek is magányos a felnőttek világában. Családja – családjának minden tagja, a kicsik is – tudta ezt, és vigyáztak rá, mint a szemük fényére.

Túlérzékeny embernek nem való hosszú haldoklás. Nagyon beteg volt, de a vég hirtelen következett be. Fájdalom nélkül, egyik pillanatról a másikra halt meg. Aki szerencsés egész életében, a halálakor is az. Még a legfontosabb, ez a Babits-dolog is összejött neki: „Csak te borulsz rám, asszonyi jószág, / mint a letört karóra a rózsák, / rémült szemem csókkal eltakarni...” Egyik lánya jelenlétében, felesége ölelésében tűnt el ebből a világból.

*

Mi a helyzet a másvilággal? Azt, hogy a lélek halhatatlan-e, bizonyosan senki sem tudja. A szellem azonban viszonylag halhatatlan, ha az ember tehetséges, szorgalmas – és becsületes.

Horváth Iván

⁴ Uo.

⁵ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Az értelmezés történetisége*, Pannónia Könyvek, Pécs, é. n. [2006], 45.; Uő., *Szó, kép, zene*, Kalligram, Pozsony, 2007, 97.